

F A K T Y , P R O B L E M Y , P O L E M I K I

MICHAŁ LENARTOWICZ

ZBIGNIEW DZIUBIŃSKI

KRZYSZTOF W. JANKOWSKI

*Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie***AKTYWNI POLACY:
DWIE DEKADY UCZESTNICTWA W SPORCIE I REKREACJI RUCHOWEJ
PRÓBA WYJAŚNIENIA ZMIAN*****WPROWADZENIE I PRZEGLĄD ANALIZOWANYCH BADAŃ**

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku niewiele było kompleksowych reprezentatywnych opracowań dotyczących uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji. Zwracali na to uwagę autorzy raportu GUS z roku 2000, który był drugim w historii tej instytucji opracowaniem poświęconym w całości tej problematyce (po raporcie GUS z roku 1999 na temat kultury fizycznej w latach 1990–1998). GUS mógł wówczas wesprzeć swój raport jedynie odwołaniami do badań Janusza Charzewskiego pod tytułem *Aktywność sportowa Polaków* z roku 1997 lub sięgnąć do badań CBOS z tego samego roku. W latach późniejszych tego typu opracowania pojawiały się częściej. Warto wspomnieć o raporcie *O aktywności fizycznej Polaków* CBOS z roku 2003 (badania z roku 2002 i 2003) lub nieco bardziej szczegółowym raporcie CBOS z roku 2006 *Zainteresowanie sportami zimowymi oraz aktywność Polaków w tym zakresie*. Następny raport GUS na temat uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej pojawił się w roku 2009 i było to w dużym stopniu powtórzenie badań z roku 2000.

W kolejnej dekadzie badań uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej było już więcej. Może się to wiązać zarówno ze wzrostem zaintere-

---

Adres do korespondencji: michal.lenartowicz@awf.edu.pl

* Publikację przygotowano w ramach projektu DS 232 „Style konsumpcji sportowej Polaków” Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Projekt był finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

sowania sportem jako elementem kultury w związku z organizacją przez Polskę i Ukrainę megaimprezy sportowej, czyli mistrzostw Europy w piłce nożnej w roku 2012, jak i z intersubiektywnie obserwowanym wzrostem aktywności fizycznej Polaków, co przejawiało się zwiększoną liczbą osób uprawiających jogging, coraz częstszym organizowaniem masowych imprez biegowych, czy systematycznym wzrostem liczby rowerzystów, a w konsekwencji presją społeczną wywieraną na samorządy lokalne w celu poprawiania infrastruktury rowerowej. Może się to wiązać także z poważnym zaangażowaniem państwa w rozwój infrastruktury sportowej, zarówno tej związanej z Euro 2012, jak i ogólnodostępnych obiektów sportowych powstających w ramach projektu budowy kompleksów nowoczesnych boisk wraz z zapleczem socjalnym „Moje Boisko Orlik 2012”¹.

Warto na początku zaznaczyć, że niektóre z realizowanych badań były skupione nie na aktywności sportowo-rekreacyjnej Polaków, lecz na ich aktywności fizycznej. Czasem obie te grupy pojęciowe łączono, tworząc raporty poświęcone sportowi i rekreacji ruchowej, a tytułowo poświęcone aktywności fizycznej (raport Janusza Charzewskiego z 1997 roku i kilka badań CBOS [2003, 2013 oraz Kostka 1997]). Czasem — w nowszych badaniach — aktywność fizyczna pojawiała się już jako wyraźnie zdefiniowana i zoperacjonalizowana kategoria odrębna od sportu i rekreacji. Na stronie internetowej polskiego Ministerstwa Sportu i Turystyki w dziale „Badania i analizy: aktywność fizyczna społeczeństwa” odnajdziemy obecnie (23 kwietnia 2016) jedenaście raportów, w których zostały przedstawione różne zagadnienia związane z uczestnictwem Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej oraz ich aktywnością fizyczną (w tym raporty GUS z lat 2009 i 2013). Znajdują się wśród nich raporty poświęcone wybranym problemom uczestnictwa lub aktywności fizycznej (kobiet, osób starszych) oraz barierom uczestnictwa, co również wskazuje na dostrzeganie zróżnicowanych aspektów uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej, także w kontekście zdrowia i zachowań prozdrowotnych. Skromne informacje na interesujący nas temat odnajdziemy również w powtarzanej od roku 2000 „Diagnozie społecznej”. Uwzględniono w niej reprezentatywną próbę polskich gospodarstw domowych i wszystkich dostępnych ich członków powyżej 16 roku życia. Są to longitudinalne badania trendu. Wyniki badań uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej dostępne są także w raportach Eurobarometru z lat 2004, 2010 i 2014, które w Polsce realizuje TNS OBOP oraz w innych aktualnych badaniach ogólnopolskich, które będziemy dalej przywoływać. Są wśród nich badania firmy IQS Sp. z o.o. z 2015 roku (n = 500, wiek badanych: 15–70) i ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. z roku 2012 (n = 2004, wiek badanych: 15–70; znajdziemy do nich odwołania w opracowaniu: Gołdys, Podziemski, Włoch 2012).

¹ W latach 2007–2012 „orlików” wybudowano w Polsce 2600 (<https://www.orlik2012.pl> [21.04.2016]).

Wzrost liczby badań uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej oraz powtarzalność części z nich dają nie tylko możliwość porównania ich jako badań przekrojowych, ale także przeprowadzenia analiz wzdłuż czasu i obserwacji trendów. Zestawiając dane z możliwie wielu reprezentatywnych polskich i zagranicznych raportów, postaramy się wskazać i przedyskutować zmiany zachodzące w uczestnictwie Polaków w sporcie i rekreacji w ostatnich dwóch dziesięcioleciach oraz zaproponować pewne wyjaśnienia z uwzględnieniem szerszego tła zmian społeczno-ekonomicznych i kulturowych w Polsce.

OGÓLNE WSKAŹNIKI UCZESTNICTWA W SPORCIE I REKREACJI RUCHOWEJ

Przeglądając wyniki badań łatwo zauważymy, że jeszcze do niedawna wskaźniki świadczące o sportowym zaangażowaniu Polaków cechowała duża zgodność i utrzymująca się od lat stabilność. Wszystkie ukazywały niechęć Polaków do podejmowania tego typu działań. Zauważalne były różnice w aktywności w zależności od wieku, płci, wykształcenia czy miejsca zamieszkania, ale nie zmieniało to ogólnego trendu. Także porównanie polskich wskaźników uczestnictwa w różnych formach kultury fizycznej z danymi z innych krajów — nawet przy uwzględnieniu zastrzeżeń natury metodologicznej (Lenartowicz 2003) — pozwala stwierdzić, że jeszcze u progu roku 2000 były one w Polsce wyraźnie niższe niż w przodujących pod tym względem państwach europejskich i Stanach Zjednoczonych (Krawczyk i in. 1998, s. 21–48). Trzykrotne badania, przeprowadzone przez CBOS w latach 1997, 2002 i 2003, wskazywały, że regularnie ćwiczyło niespełna 10% Polaków (odpowiednio: 7%, 9% i 9%), przy czym ogólnych deklaracji o „uprawieniu sportu lub innych ćwiczeń służących sprawności fizycznej” w roku 1997 było 26% (Kostka 1997), a w badaniach z roku 2002 i 2003 — 42% (CBOS 2003). Wyniki badań CBOS z lat 2002 i 2003 (reprezentatywne próby 967 i 1025 dorosłych) stanowią już jednak dosyć wyraźne odstępstwo od wyników badań z lat wcześniejszych, które utrzymywały się na poziomie około 30% uczestniczących w sporcie i rekreacji ruchowej. Taki poziom uczestnictwa wskazywały badania GUS z roku 1999 (GUS 2000), kiedy było to 28,2% badanych gospodarstw domowych (osoby od czwartego roku życia; łącznie 11 878 osób), przy wskaźniku 41,4% badanych gospodarstw domowych, w których przynajmniej jedna osoba zadeklarowała aktywność sportowo-rekreacyjną (GUS 2000, s. 32).

Jeśli w Polsce pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku liczba osób deklarujących brak uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej oscylowała w granicach 60–70%, to w społeczeństwach rozwiniętych krajów Europy Zachodniej było ponad 60–70% osób aktywnych². Dodać należy, że niekorzystnie wypadły zarówno porównania z krajami starej Unii, jak i jej nowymi członkami,

² Francja 68%, Niemcy 69%, Wielka Brytania 63% (Krawczyk i in. 1998).

a nawet z innymi krajami byłego bloku wschodniego (Heinemann 1995). Dane analizy porównawczej uczestnictwa Polaków i Holendrów w sporcie i rekreacji przedstawione w roku 2002 wskazywały na 70% Holendrów i 30% Polaków uczestniczących w sporcie i rekreacji ruchowej (Lenartowicz 2002). Obserwacje te korespondowały z wynikami badań CBOS z roku 1997 (Kostka 1997), według których około 74% Polaków nie uprawiało sportu w ogóle i nie podejmowało innych form ruchowych służących sprawności fizycznej. Podobny wskaźnik (30% uczestniczących) zanotowano w badaniach PBS Sopot³. Już jednak w badaniach Eurobarometru z roku 2004 wskaźnik uczestnictwa lokuje się na poziomie 54%. Zbliżona wartość pojawia się w międzynarodowej analizie porównawczej przedstawionej przez Ilse Hartmann-Tews (2006) — wskazany tam poziom 51,1% nie różnił się zbytnio od średniej dla wszystkich ówczesnych 25 krajów UE, wynoszącej 59,5%.

Wyniki badań aktywności sportowo-rekreacyjnej Polaków po roku 2006 cechuje znaczące zróżnicowanie (zob. tabela 1). Najbardziej pesymistyczny obraz zawiera „Diagnoza społeczna”. Sięgając do raportu z roku 2009, znajdziemy wskaźnik uczestnictwa na poziomie 21,6%, czyli niższy niż w opracowaniach z lat dziewięćdziesiątych. Wynik ten jest mało wiarygodny i wydaje się, że bliższe rzeczywistej sytuacji w tym względzie mogą być dane przedstawione w „Diagnozie społecznej” z lat 2011 i 2013, określające uczestnictwo na poziomie zbliżonym do 39%. Różnica jest znacząca i wynosi około 17 pkt. proc. W badaniach „Diagnozy społecznej” kwestia uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej była jednak zagadnieniem marginalnym (jedno bezpośrednie pytanie). Bardziej interesujące jest to, w jaki sposób zmianę w czasie opisują profilowane badania CBOS, a zwłaszcza GUS. W raporcie CBOS z roku 2013 pojawia się wysoki 66% wskaźnik uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej. Jest on niemal dwukrotnie większy od wskaźnika uczestnictwa z „Diagnozy społecznej” z tego samego roku i o 24 pkt. proc. wyższy od wyniku badań tej samej instytucji sprzed dziesięciu lat, czyli z roku 2003. Tendencja wzrostowa była obserwowana także w badaniach GUS, choć nie zanotowano w nich tak spektakularnego wzrostu aktywności Polaków. Pomiędzy badaniami z lat 2000 i 2009 obserwujemy wzrost deklarowanego uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej o 9,3 pkt. proc., a pomiędzy badaniami z lat 2009 i 2013 o 8,9 pkt. proc. Różnica między wynikami zawartymi w raporcie z roku 2000 i 2013 wyniosła 17,7 pkt. proc. Wzrost wskaźnika uczestnictwa w badaniach GUS o około 9 pkt. proc., zwłaszcza w przypadku drugiego porównania z uwagi na okres czterech lat między badaniami, jest znaczący i może świadczyć o dużej dynamice wzrostu zainteresowania Polaków sportem i rekreacją ruchową. Potwierdzać to mogą inne badania ogólnopolskie, na przykład realizowane na dużej próbie badania firmy ASM (Gołdys, Podziemski, Włoch 2012) oraz najnowsze badania

---

³ Niepublikowane badania PBS Sopot z roku 2006 w ramach programu społecznego „Trampolina”.

firmy IQS Sp. z o.o. (2015) ze wskaźnikami uczestnictwa zbliżonymi do wyników badań CBOS z roku 2013, czyli odpowiednio 61,7% i 65% respondentów deklarujących uczestnictwo w sporcie i rekreacji ruchowej. Tendencji wzrostowej nie potwierdzają natomiast badania na potrzeby Eurobarometru z lat 2004, 2010 i 2014, w których wskaźnik uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej oscyluje w okolicach 50%.

Jak można zauważyć, różnice wyników są dosyć duże i sięgają nawet ponad 25 pkt. proc. („Diagnoza społeczna” i CBOS z roku 2013). Z pewnością może to wynikać z odmienności sposobów doboru próby, wieku badanych, sposobów realizacji badań i wreszcie treści pytań badawczych. Czasem mamy reprezentatywny dobór indywidualnych respondentów, czasem gospodarstw domowych. Wiek respondentów w większości badań był zbliżony (15 lub 16 rok życia i więcej), z różnicą w przypadku badań GUS, który na potrzeby analiz gospodarstw domowych zbiera dane na temat osób w wieku powyżej 4 roku życia. Wielkość badanych prób była zróżnicowana, na przykład w wywiadzie IQS (2015) wzięło udział 500 osób, a w badaniach GUS 2013 uwzględniono 12 405 badanych (4642 gospodarstwa domowe). Badania przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich albo wywiadów bezpośrednich wspomaganych komputerowo (CAPI; np. CBOS 2013 i badania Eurobarometru), albo wywiadów telefonicznych (CATI; np. IQS 2015, ASM 2012). Większe różnice pojawiają się w przypadku głównych pytań kwestionariuszowych dotyczących uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej i to one wydają się ważniejsze niż sposób doboru próby i realizacji badań. Chodzi przy tym zarówno o zakres pytań, sposób doboru kluczowych pojęć, jak i okres, którego pytania te dotyczyły. Wśród kluczowych pojęć pojawiały się: aktywny wypoczynek, aktywność sportowo-rekreacyjna, ćwiczenia fizyczne, ćwiczenia ruchowe (PBS Sopot), „aktywne uprawianie form sportu, ćwiczeń fizycznych” („Diagnoza społeczna”), „sport lub inne zajęcia, czynności lub ćwiczenia służące sprawności fizycznej” (CBOS 1997, 2002, 2003), aktywność fizyczna „przy założeniu, że jest to przynajmniej 10 minut nieprzerwanego wysiłku/ćwiczeń” (ASM 2015). Pytania kwestionariusza albo nie miały zarysowanej perspektywy czasowej, albo dotyczyły ostatnich dwunastu lub sześciu miesięcy poprzedzających badania. Z uwagi na powyższe elementy metodologii należało się spodziewać zróżnicowania wyników z poszczególnych badań i to się potwierdza. Interesujące jest, że najwyższe wskaźniki uczestnictwa pojawiły się w badaniach, w których pytanie sformułowano w sposób najwęższy, a mianowicie w badaniach CBOS 2013 (wskaźnik 66% przy pytaniu o uprawianie sportu w ciągu ostatniego roku) i IQS 2015 (wskaźnik 65% przy pytaniu o uprawianie sportu w ciągu ostatniego półrocza)⁴.

---

⁴ Podobnego typu metodologiczne i techniczne zastrzeżenia, związane z porównywalnością danych dotyczących uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji fizycznej w badaniach Eurobarometru

Tabela 1

Uprawianie sportu lub ćwiczeń fizycznych przez dorosłych Polaków (w %)

Uprawianie sportu lub ćwiczeń fizycznych	GUS 2000	GUS 2009*	GUS 2013	CBOS 2003	CBOS 2013	DS 2009	DS 2015	ASM 2012	EB 2014
Tak	28,2	37,5	45,9	42,0	66,0	21,6	38,7	61,7	48,0
Nie	71,8	62,5	54,1	59,0	34,0	78,4	61,3	38,3	52,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	101,0**	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

DS — Diagnoza społeczna; ASM — ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.; EB — Eurobarometr

* Osoby w gospodarstwach domowych uczestniczące w zajęciach sportowych lub rekreacji ruchowej (GUS 2009, s. 104, tab. 12).

** Po zsumowaniu wartości podanych w tabeli raportu CBOS 2003 wychodzi 101% przy jednoczynnej odpowiedzi, co jest zapewne efektem zaokrąglania wyników do pełnych procentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS i CBOS oraz innych wybranych badań na próbach reprezentatywnych.

Biorąc za dobrą monetę najnowsze wyniki badań zawierające najwyższe wskaźniki uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej (optymistyczny wskaźnik 66% — CBOS 2013) i odnosząc je do zbiorczego zestawienia (zob. Scheerder i in. 2011, s. 64; w przypadku Polski na podstawie danych GUS 2009), powinniśmy Polskę umieścić wśród takich krajów jak: Wielka Brytania (61,3%, Francja 62,4% i Niemcy 65,3%), które (wraz z niedościągłą w tym względzie Skandynawią) stanowią dla Polski ważny punkt odniesienia. Realistycznie można chyba jednak przyjąć, że poziom uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej sytuuje się pomiędzy wynikami GUS (2013; 45,9%) a CBOS (2013; 66%) i — biorąc pod uwagę inne badania z lat 2012 (ASM; 61,7%) i 2015 (IQS; 65%) — bliżej granicy zarysowanej przez CBOS 2013, czyli być może około 55–60%. Oznaczałoby to podwojenie w ciągu piętnastu lat uśrednionego wyniku badań uczestnictwa z przełomu lat 1990. i 2000., co należałoby uznać za skokowy wzrost. Skalę tego wzrostu można ocenić na przykład sięgając do historycznych danych dotyczących podnoszenia się wskaźników uczestnictwa w sporcie i rekreacji Holendrów w latach 1979, 1987, 1991 i 1995. W ciągu szesnastu lat, czyli w okresie porównywalnym do tego, który poddajemy analizie w przypadku Polski, wskaźnik ten wzrósł z około 59% do 66%, czyli o 7 pkt. proc. (Social and Cultural Planning Office 1996, s. 376). Obecnie, zgodnie z informacjami prezentowanymi w analizie zespołu Jeroena Scheerder (2011, s. 64), 68,2% Holendrów uczestniczy w sporcie.

(poświęconych aktywności sportowej w UE z lat 2004, 2010 i 2014) zob. Piątkowska, Żyśko, Gólcowska 2015.

UCZESTNICTWO W SPORCIE I REKREACJI RUCHOWEJ
A PŁEĆ, WIEK I WYKSZTAŁCENIE

Różnica wskaźników uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej kobiet i mężczyzn utrzymuje się na poziomie 5–8 pkt. proc. (na korzyść mężczyzn), czyli w okolicach średniej różnicy obserwowanej w państwach Unii Europejskiej. Raport GUS 2013 (s. 162) wskazuje na różnicę 5,5 pkt. proc. (5,3 pkt. proc. w raporcie GUS 2009). Różnica ta jest zbliżona (wahania 1––2 pkt. proc.) także w kategoriach uczestnictwa okazjonalnego, sporadycznego lub systematycznego, choć wiemy, że na aktywność sportowo-rekreacyjną kobiet czynniki społeczno-ekonomiczne mogą mieć większy wpływ niż w przypadku mężczyzn.

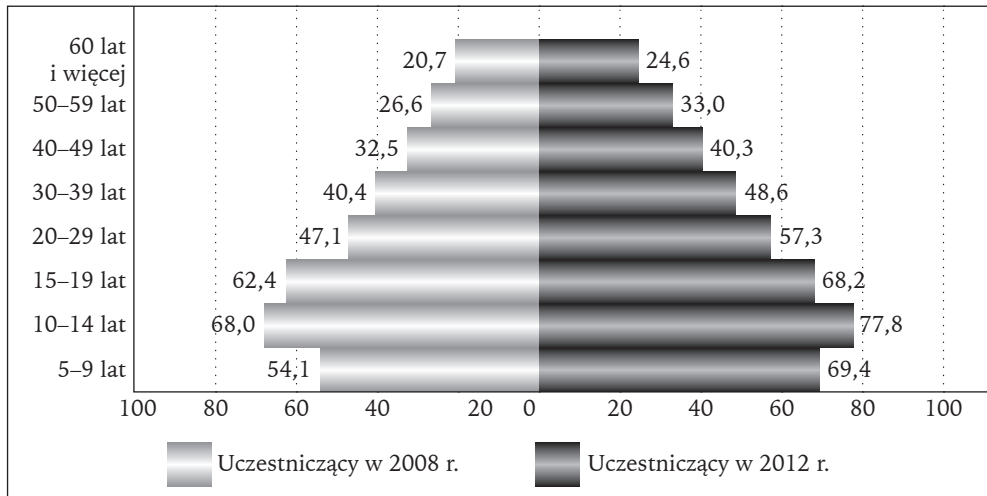
Bardziej interesujące są zmiany rozkładu uczestnictwa w sporcie i rekreacji w zależności od wieku badanych. Badania z początku analizowanego okresu (Charzewski 1997; GUS 2000; CBOS 2003) wskazywały na wyraźne obniżanie się deklarowanego uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej wśród osób kończących obowiązkową edukację (po 17 roku życia; spadki około 20 pkt. proc. w przypadku mężczyzn i 10 pkt. proc. w przypadku kobiet) oraz między 25––35 rokiem życia. Analizując aktualne wskaźniki widzimy wzrosty w zasadzie w każdej kategorii wiekowej. Warto przy tym zwrócić uwagę na zanotowany w badaniach GUS (2013 s. 48) najwyższy skok w porównaniu z badaniami z roku 2008 (GUS 2009) odnotowany wśród osób najmłodszych, to znaczy wśród 5–9-latków. W tej grupie odsetek podejmujących zajęcia sportowo-rekreacyjne zwiększył się z 54,1% (2008) do 69,4% (2012), a więc o 15,3 pkt. proc. To ważna obserwacja, która pozwala mieć nadzieję na dalszy wzrost wskaźników uczestnictwa wraz z dojrzewaniem młodszych Polaków, dla których aktywność sportowo-rekreacyjna może być trwalszym elementem stylu życia niż dla starszych pokoleń. Badania wcześniejsze (PBS 2006; CBOS 2003; GUS 2000) ujawniały wyraźne obniżanie się poziomów uczestnictwa w kolejnych grupach wiekowych, a w ostatnich badaniach (CBOS 2013; GUS 2013) wskaźniki uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej ze względu na wiek poprawiły się, zwłaszcza w grupach wiekowych między 20 i 49 rokiem życia.

Zwróćmy uwagę na analizę porównawczą przedstawioną w raporcie GUS z roku 2013 (s. 48). Widzimy, że w okresie czterech lat między badaniami (2008 i 2012) zanotowano wzrost w każdej wyróżnionej kategorii wiekowej: najmniejszy (3,9 pkt. proc.) dla grupy 60 i więcej lat, a największy dla grup 20––29 (ponad 10 pkt. proc.) i 30–39 lat (8,2 pkt. proc.), czyli tych, których niskie wyniki były niepokojące w badaniach z początku wieku.

Wskaźniki uczestnictwa wzrastają wraz z poziomem wykształcenia badanych, utrzymuje się też wyraźnie niższy poziom deklarowanego uczestnictwa w grupie z wykształceniem zawodowym. Poza wzrostem wskaźników uczestnictwa w poszczególnych grupach wykształcenia w badaniach w analizowanym okresie do poziomu 88% w grupie osób z wyższym wykształceniem w bada-

Wykres 1

Uczestnictwo w zajęciach sportowych lub rekreacji ruchowej w latach 2008 i 2012 w zależności od wieku (w %)

Źródło: GUS 2013, s. 48.

niach CBOS (2013) trudno stwierdzić zachodzenie jakichś znaczących zmian w tej relacji. Zwłaszcza że wyniki badań są uzyskane za pomocą różnych wskaźników i często dotyczą innych zakresów wieku badanych.

Także różnice uczestnictwa mieszkańców terenów wiejskich i miast nie uległy wyraźniejszym zmianom. Raport GUS z roku 2000 stwierdza, że częściej ćwiczyli mieszkańcy miast (30,0% badanych w tej grupie) niż na wsi (25,4%). W raporcie GUS z roku 2013 (s. 38) poziom uczestnictwa mieszkańców wsi wynosił 40,5%, a mieszkańców miast (uśredniony dla czterech kategorii miast ze względu na wielkość) 50% (maksymalnie 52,3% w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców). W badaniach ASM (2012) poziom uczestnictwa mieszkańców wsi wynosił 36,5%, a miast od 44,2% w przypadku miast do 20 tys. mieszkańców i 51,7% w aglomeracjach powyżej 500 tys. mieszkańców. Przy czym brak było w tym przypadku prostej liniowej tendencji wzrostowej, a różnice między mieszkańcami miast od 50 do 500 tys. i powyżej 500 tys. są niewielkie (maksymalnie 5 pkt. proc.).

Pewnym zmianom uległy wybory Polaków dotyczące miejsc uprawiania sportu i rekreacji ruchowej. Wprawdzie zajęcia odbywają się nadal głównie poza obiektami sportowymi, na powietrzu i są organizowane we własnym zakresie, ale coraz więcej osób korzysta obecnie z obiektów typowo sportowych. W badaniach PBS Sopot w 2006 roku wskaźnik osób indywidualnie uprawiających ćwiczenia na powietrzu, w parku lub lesie wyniósł 71%. Podobne miejsca zajęć sportowo-rekreacyjnych wskazało 40,1% badanych uczestniczących

w takich zajęciach w badaniach ASM (2012), 53,6% ogółu uczestników w badaniach GUS (2013) i — z tych samych badań — 52,5% mieszkańców miast i 55,8% mieszkańców terenów wiejskich. Nie różnią się one w znaczący sposób od danych przedstawionych dla innych państw europejskich (zob. Scheerder, i in. 2011).

Bardzo interesujące są natomiast zmiany w deklarowanych barierach uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej. W badaniach sprzed piętnastu lat dominowały zwykle trzy bariery, traktowane jako obiektywne i zewnętrzne w stosunku do respondentów, takie jak brak czasu, brak pieniędzy na tego typu zajęcia oraz brak miejsca do ćwiczeń, czyli odpowiedniej infrastruktury. W raporcie GUS 2000 głównymi barierami uczestnictwa zarówno mieszkańców terenów wiejskich, jak i miast był brak czasu, podczas gdy „względy finansowe” i stan zdrowia były częściej wymieniane przez mieszkańców miast, a „brak możliwości w pobliżu miejsca zamieszkania”, czyli bariery infrastrukturalne i „wiek” jako bariera uczestnictwa na wsi (nie wiemy, czy związana bardziej z ograniczeniami fizycznymi, czy kulturowymi, czyli brakiem akceptacji społecznej dla aktywności sportowo-rekreacyjnej osób starszych). Brak czasu jako kluczowa bariera uczestnictwa pojawia się także w raportach GUS z roku 2013 i IQS z roku 2015. Jednak w badaniach GUS (2013) na drugim miejscu wśród barier uczestnictwa pojawił się już inny problem, a mianowicie „brak zainteresowania, chęci lub preferowanie wypoczynku biernego” (18,7% osób nieaktywnych), po których respondenci wymieniali kolejno „stan zdrowia i przeciwwskazania lekarza” (16,5%) oraz wiek (14,6%). W badaniach IQS (2015) w pierwszej trójce barier uczestnictwa, poza wspomnianym brakiem czasu i względami zdrowotnymi, pojawił się także czynnik korespondujący z GUS-owskim (2013) „brakiem zainteresowania”, brakiem motywacji.

Widać wyraźnie, a potwierdzają to badania GUS 2013, IQS 2015 i ASM 2012, że względy finansowe oraz niedostatki infrastruktury sportowej przestały być wskazywane jako ważne bariery uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej. Komentatorzy badania ASM 2012 zauważają (Gołdys, Podziemski, Włoch 2012, s. 37): „brak infrastruktury sportowej nie może być uważany za kluczową barierę w aktywności ruchowej Polaków. Szczególnie w dobrej sytuacji wydają się być mieszkańcy miast [...]. Natomiast ciągle warto pracować nad dostępnością obiektów dla mieszkańców wsi, szczególnie nad uświadomieniem im możliwości korzystania z infrastruktury, w przypadku, gdy już ona jest. Choć z danych wynika, że wsie nie odstają pod względem ilości infrastruktury sportowej od miast, to nasze badanie percepcji ilości tych obiektów wyraźnie pokazuje, że mieszkańcy wsi «nie widzą» obiektów sportowych [...]”. Infrastruktura sportowa stopniowo się poprawia i jest pozytywnie oceniana przez badanych (badania ASM 2012), choć większość zajęć sportowo-rekreacyjnych, których liczba rośnie (z jazdą na rowerze, bieganiem, spacerami na czele), nie jest przez Polaków realizowana na typowych obiektach sportowych.

PRÓBA WYJAŚNIENIA ZJAWISKA WZROSTU UCZESTNICTWA POLAKÓW
W SPORCIE I REKREACJI RUCHOWEJ

Biorąc pod uwagę przedstawione wskaźniki uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w ciągu ostatnich kilkunastu lat, możemy stwierdzić, że nastąpiło radykalne (blisko dwukrotne) zwiększenie aktywności Polaków w tym względzie. Wyniki informujące o 50–66% uczestnictwie Polaków w tej sferze aktywności (omawiane badania IQS 2015, ASM 2012, Eurobarometr 2004, 2010, 2014 oraz GUS 2013 z nieco niższym wskaźnikiem — 45,9%) sytuują polskie społeczeństwo w okolicach średniej krajów Unii Europejskiej, lub — biorąc pod uwagę najlepsze rezultaty — w grupie państw o wyższych wskaźnikach uczestnictwa. Warto zadać pytanie o przyczyny wyraźnej poprawy, potwierdzanej ponadto zwiększeniem liczby wydarzeń z zakresu sportu powszechnego, wzrostem liczby biegaczy amatorów i rowerzystów. Czy przyczyn tego stanu rzeczy należałoby poszukiwać w obrębie pola sportu i w działaniach podejmowanych bezpośrednio w tej dziedzinie przez Ministerstwo Sportu i Turystyki, czy też raczej jest to skutek zmian zewnętrznych wobec sportu, zmian o charakterze strukturalnym. Wydaje się, że główny powód stanowią istotne zmiany społeczno-ekonomiczne i kulturowe zachodzące w Polsce.

Koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku to w Polsce czas intensywnej przemiany i szybkiego przekształcania się gospodarki planowej w wolnorynkową gospodarkę kapitalistyczną. Dystans pomiędzy krajami zachodnimi a Polską był wówczas wyraźnie widoczny na przykładzie bardzo wielu wskaźników stylu życia, w tym aktywności sportowo-rekreacyjnej, dbałości o zdrowie, ale także na przykład sposobów odżywiania się (Domański 2000, s. 42–43). Lata te charakteryzowały duże napięcia społeczne i polityczne związane z restrukturyzacją państwowych przedsiębiorstw, niestabilnością zatrudnienia, wzrostem drobnej i zorganizowanej przestępczości. Następowaly wówczas istotne przesunięcia jednostek i całych grup w strukturze społecznej oraz zmiany hierarchii wartości i wzorów. W obrębie kultury fizycznej, na przykładzie badań kultury młodzieży, zjawisko to komentował między innymi Krzysztof Jankowski (2010). Porównując wyniki badań przeprowadzonych w 1989 roku („młodzież końca epoki realnego socjalizmu”) oraz z 2004 roku („młodzież końca epoki transformacji”) stwierdził, że deklaracje dotyczące wyższej pozycji kultury fizycznej, ściślejsze postrzeganie jej związków ze zdrowiem i sprawnością fizyczną, a także zdecydowanie korzystniejsza ocena instytucji działających w tej sferze tylko w niewielkim stopniu przekładały się na wzrost aktywności fizycznej wśród badanych uczniów i studentów. Zaznaczał jednak, że prawidłowości te „mogłyby stanowić doskonały punkt wyjścia do czynnego uczestnictwa w kulturze fizycznej, a w wyobraźalnej przyszłości doprowadzić do znaczących przewartościowań społecznych w obszarze aktywności fizycznej” (Jankowski 2010, s. 162). Wyraźnie niższe w Polsce lat dziewięćdziesiątych niż w stabilnych krajach Europy Zachodniej wskaźniki uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej

(na poziomie około 30%) nie powinny być zaskakujące, zwłaszcza w sytuacji komercjalizacji sektora kultury fizycznej i upadku lub znaczącego ograniczenia działalności prężnych w latach PRL organizacji i stowarzyszeń sportowych, takich jak TKKF, LZS⁵, czy klubów wspieranych przez branżę górnicze, wojsko lub policję⁶.

Wśród przyczyn poprawy w ostatnich latach z pewnością wskazać można, za Zbigniewem Dziubińskim (2016), ogólny wzrost zamożności społeczeństwa i polepszenie warunków życia Polaków, zmiany w zakresie struktury wykształcenia i wzrost liczby osób legitymujących się wykształceniem wyższym oraz zmiany w strukturze zatrudnienia i postęp urbanizacji. Uzupełniającym czynnikiem może być wspomniany już rozwój finansowanej przez państwo oraz podmioty prywatne infrastruktury sportowej (dla sportu wyczynowego i powszechnego).

Produkt krajowy brutto (*per capita*) w Polsce w 2012 roku podwoił się w stosunku do roku 1989. W roku 2013 zajmowaliśmy, co prawda, szóste miejsce od końca w rankingu zamożności społeczeństw UE (Eurostat 2015; *GDP per capita*), ale jednocześnie Polska jako jedyny kraj postkomunistyczny zanotowała wysoki wzrost w ostatnim ćwierćwieczu. W latach 2003–2013, w sytuacji stagnacji lub obniżenia się produktu krajowego brutto na głowę mieszkańca w większości krajów UE, w Polsce (Litwie, Estonii, Słowacji i Rumunii) nadal obserwowaliśmy wysokie tempo wzrostu tego wskaźnika (Eurostat 2015). Poprawa zamożności społeczeństwa wpłynęła na postawy i zachowania jego członków w sferze sportu i rekreacji ruchowej, która stała się, na wzór społeczeństw zachodnich, jednym z ważnych sposobów spędzania czasu wolnego, a także realizacji zainteresowań i pasji związanych z dbałością o estetykę ciała, poszukiwaniem kinetycznych przeżyć i prewencją zdrowotną.

Rozwój prywatnego szkolnictwa wyższego i utrzymanie bezpłatnego szkolnictwa wyższego w uczelniach publicznych spowodowały wzrost proporcji Polaków legitymizujących się wyższym wykształceniem. Porównawczy raport Eurostat (2014) dotyczący osób, które ukończyły studia wyższe (*tertiary education*) w 28 krajach UE w latach 2002–2013, wskazuje, że we wszystkich badanych krajach, w grupie wiekowej 30–34 lata, w roku 2002 ukończone studia wyższe miało 24% obywateli, a w roku 2013 już 37% (wzrost o 13 pkt. proc.). W Polsce postęp był jeszcze bardziej dynamiczny. W analizowanym okresie liczba Polaków w wieku 30–34 lata z dyplomem ukończenia studiów wyższych wzrosła blisko trzykrotnie — z 14,4% w 2002 r. do 40,5% w roku 2013 (wzrost o 26,1 pkt. proc.). Polska lokowała się w ten sposób w połowie stawki kra-

---

⁵ Należy przy tym zwrócić uwagę, że zgodnie z danymi GUS (2007, s. 133, 137) liczba działających klubów LZS i ogniw TKKF w pierwszym pięcioleciu XXI wieku była już raczej stabilna, a nawet wykazywała niewielką tendencję wzrostową (LZS w roku 2003 — 8215 klubów, w 2006 — 8352 klubów; TKKF w roku 2003 — 1085 ogniw, 2006 — 1146 ogniw).

⁶ Więcej na ten temat na przykładzie piłki nożnej zob. Lenartowicz, Karwacki 2005.

jów UE i w naszym regionie ustępowała tylko Litwie (trzecia pozycja wśród krajów UE: wzrost 27,9 pkt. proc., z 23,4% do 51,3%) i Łotwie (23,4 pkt. proc., z 17,3 do 40,7%)⁷. Wyższe wykształcenie wiąże się nie tylko z uzyskaniem wyższych kwalifikacji zawodowych, ale także z większą świadomością zdrowotną i innymi zachowaniami w czasie wolnym oraz stylem życia, w który aktywność sportowo-rekreacyjna jest trwale wpisana. Szybkie zwiększanie się w Polsce w ostatnich latach populacji osób kończących studia wyższe jest związane także z przemianami na rynku pracy. Obserwujemy, podobnie jak w innych krajach rozwiniętych, redukcję zatrudnienia w przemyśle i zmniejszanie się udziału pracy fizycznej w produkcji (także w rolnictwie) oraz rozwój usług. Stosunkowo niewielkie różnice poziomu uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej Polaków ze względu na miejsce zamieszkania wskazują na to, że poprawia się dostęp mieszkańców terenów wiejskich i małych miast do infrastruktury sportowej. W dużym stopniu za sprawą wsparcia UE dla rolnictwa sytuacja ekonomiczna mieszkańców polskiej wsi także się poprawia. Miejskie wzory uczestnictwa w sporcie stają się wśród nich coraz bardziej akceptowane. Potwierdzają to ogólnopolskie internetowe badania biegaczy przeprowadzone na celowo-losowej próbie ponad 67 tys. biegaczy. Wynika z nich, że w 2014 roku najwięcej przybyło biegających z małych miast i ze wsi, w tym kobiet (*Polska biega 2014*).

W ostatnich latach poprawiła się także parametryczna ocena sprawiedliwości społecznej. Z badań przedstawionych w raporcie Fundacji Bertelsmanna wynika, że Polska znajduje się pod tym względem na szesnastym miejscu, ale — co warto zaznaczyć — właśnie w naszym kraju poprawa jest najbardziej dynamiczna. W 2008 roku byliśmy na ostatnim miejscu wśród krajów UE, dzisiaj jesteśmy w środku stawki. Najwyraźniej wskazuje na to spadek zagrożenia biedą. W ciągu ostatnich siedmiu lat obniżyło się ono z 33 do 25%. Jesteśmy liderem w naszym regionie, jeśli chodzi o dostęp do edukacji. Pochodzenie społeczne polskich uczniów nie jest przeszkodą w zdobyciu wykształcenia. Polska pod tym względem charakteryzuje się największą ruchliwością społeczną wśród krajów Unii. W raporcie czytamy, że utrwała się podział Unii na zamożną i stabilną północ i nieradzące sobie z problemami południe. Polska została zakwalifikowana do tej pierwszej kategorii (Wieliński, Matusiak 2014, s. 1, 16–17).

Wskazane zasadnicze zmiany wpływają *explicite* bądź *implicite* na postawy i zachowania społeczeństwa oraz wartości, normy i wzory, które determinują owe zachowania w interesującym nas obszarze. W naszym społeczeństwie kultura zaczyna mieć coraz większą proSPORTOWĄ moc, a uczestniczący w sporcie i rekreacji ruchowej coraz częściej spotykają się z gratyfikacjami symbolicznymi, takimi jak szacunek, uznanie i prestiż społeczny. Uczestnictwo w sporcie zaczyna mieć dystynktywne i nobilitujące znaczenie, legitymizując przynależ-

⁷ Dla porównania wzrost w innych krajach naszego regionu: Słowacja 16,4 pkt. proc. (z 10,5% do 26,9%), Czechy 14,1 pkt. proc. (z 12,6% do 26,7%), Węgry 17,5 pkt. proc. (z 14,4% do 31,9%), Rumunia 13,7 pkt. proc. (z 9,1% do 22,8%) (Eurostat 2014).

ność do klas i warstw wyższych (Dziubiński 2013, s. 27–47; Lenartowicz 2016). Uczestnictwo to nie jest bowiem interpretowane wyłącznie w perspektywie korzyści zdrowotno-sprawnościowych. W konsumpcji, także konsumpcji sportu i rekreacji ruchowej, główną rolę przestaje odgrywać wymiar materialny, jego pozycję zajmuje wymiar symboliczny (Baudrillard 2006). Właśnie takiego znaczenia nabrało uczestnictwo w sporcie i rekreacji ruchowej. Jednostki i zbiorowości przydają sobie oznak prestiżu społecznego lub odwrotnie — nie uczestnicząc w sporcie i rekreacji ruchowej, pozbawiają się ich.

*

Poprawa wskaźników uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w ciągu ostatnich blisko dwudziestu lat poddanych tu analizie jest bardzo pozytywnym zjawiskiem. Wśród podstawowych przyczyn tej poprawy należałoby wskazać: skokowy wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem, znaczącą poprawę zamożności społeczeństwa, wzrost odsetka osób zatrudnionych w zawodach biurowych, migrację ludności z terenów wiejskich do miast, poprawę dostępności sprzętu i infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, wysoki poziom optymizmu i zadowolenia z jakości życia, nadanie uczestnictwu w sporcie i rekreacji ruchowej prestiżowego charakteru, uruchomienie pozytywnych sankcji wobec osób uczestniczących w sporcie i rekreacji ruchowej. Przyczyny poprawy wskaźników uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej wiążą się także z naśladowaniem, zwłaszcza przez członków klasy średniej, zachodniego stylu życia, którego ważnym elementem jest aktywne spędzanie czasu, praktyki prozdrowotne i mobilność w postaci spędzania czasu poza domem (Jacyno 2013, s. 305). Dotyczy to zarówno wychodzenia z domu w celu uprawiania sportu czy fizycznej rekreacji, ale także uczestnictwa w kulturze wyższej, jedzenia posiłków poza domem czy wyjazdów turystycznych.

Bardzo korzystną zmianą jest mniejsze znaczenie miejsca zamieszkania i stopnia zamożności jako czynników ograniczających uczestnictwo w sporcie i rekreacji ruchowej oraz poprawa infrastruktury sportowej. Można jednak zadać pytanie o to, czy nie dostrzegamy właśnie osiągnięcia przez polskie społeczeństwo swoistego nasycenia, które możliwe było głównie za sprawą czynników ekonomicznych i poprawy infrastruktury sportowej. Niepokojącym zjawiskiem jest to, że wielu Polaków nie ma jeszcze wiedzy i nawyku podejmowania aktywności sportowo-rekreacyjnej. To prawdopodobnie głównie te osoby wskazują na brak czasu jako zracjonalizowaną przyczynę braku aktywności sportowo-rekreacyjnej i często nie dostrzegają rosnących możliwości uprawiania sportu i rekreacji ruchowej oraz znacząco rozbudowanej infrastruktury w zakresie sportu powszechnego. Kolejnym problematycznym zjawiskiem, na które zwraca się uwagę w wielu badaniach i wiąże się z bardziej ogólnymi tendencjami społecznymi, jest indywidualizacja zajęć sportowo-rekreacyjnych Polaków i niedostateczne wykorzystanie wspólnotowego potencjału sportu społeczne-

go. Najczęściej podejmowane przez Polaków zajęcia sportowo-rekreacyjne nie wymagają uczestnictwa innych osób i współpracy zespołowej. Wiele do życzenia pozostawia także zasięg i sposób funkcjonowania niekomercyjnych rekreacyjnych klubów sportowych i stowarzyszeń sportowych. Gdy Polacy korzystają z usług i obiektów sportowych, to większość z nich robi to na zasadach komercyjnych, płacąc za swoje zajęcia, a nie korzystając z bezpłatnej i coraz lepszej infrastruktury sportowej.

Wydaje się, że dalszy wzrost liczby uczestników i poprawa jakości uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej będą wymagały długotrwałego kształtowania nowej kultury sportowej opartej na socjalizacji i edukacji sportowej oraz budowania nowych sportowych habitusów Polaków — rodzinnego kapitału kultury sportowej lub kultury fizycznej. Pole sportu i rekreacji ruchowej w Polsce poszerza się i ulega coraz większemu wewnętrznemu różnicowaniu (zob. Lenartowicz 2012, 2016). Kształtowane są nowe postawy wobec ciała i cielesności, higieny, urody, odżywiania się czy wreszcie podejmowania aktywności sportowo-rekreacyjnej i nadawania jej sensu. Wszystko to wymaga od badaczy bardziej pogłębionych, zarówno ilościowych, jak i jakościowych analiz tej sfery aktywności kulturowej Polaków oraz śledzenia dalszych kierunków zmian.

BIBLIOGRAFIA

- ASM, 2012, ASM Centrum Badań i Analiz Rynku, 2012, *Sport i rekreacja: ogólnopolskie badanie Polaków*, w: Aleksandra Gołdys, Marcin Podziemski, Renata Włoch, *Sport i rekreacja: ogólnopolskie badanie Polaków. Raport na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki* (www.msport.gov.pl [15.04.2016]).
- Baudrillard Jean, 2006, *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*, tłum. Sławomir Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa.
- CBOS, 2003, *O aktywności fizycznej Polaków*, BS/23/2003.
- CBOS, 2006, *Zainteresowanie sportami zimowymi oraz aktywność Polaków w tym zakresie*, BS/33/2006.
- CBOS, 2013, *Aktywność fizyczna Polaków*, BS/129/2013.
- Charzewski Janusz, 1997, *Aktywność sportowa Polaków*, AWF, Warszawa.
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.), 2009, *Diagnoza społeczna 2009* (www.diagnoza.com [10.03.2010]).
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.), 2014, *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków* (www.diagnoza.com [10.04.2016]).
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.), 2015, *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków* (www.diagnoza.com [10.04.2016]).
- Domański Henryk, 2000, *Polska klasa średnia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Dziubiński Zbigniew, 2013, *Różnice i nierówności społeczne w sporcie*, w: Zbigniew Dziubiński, Michał Lenartowicz (red.), *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne*, AWF/SALOS RP, Warszawa.
- Dziubiński Zbigniew, 2016, *Universally Accessible Sport in Polish Society's Lifestyle: The Causes of Change*, „*Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, t. 16 (1), s. 30–38.
- Eurobarometr 213/62.0, 2004, *The Citizens of the European Union and Sport*.
- Eurobarometr 334/72.3, 2010, *Sport and Physical Activity*.

- Eurobarometr 412/80.2, 2014, *Sport and Physical Activity*.
- Eurostat Newsrelease, 2014, *Europe 2020 Education Indicators in the EU28 in 2013*, 57/2014, 11.04.2014.
- Eurostat, 2015, *National Accounts and GDP* (<http://ec.europa.eu/eurostat> [05.05.2016]).
- Giddens Anthony, 2006, *Socjologia*, tłum. Alina Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gołdys Aleksandra, Podziemski Marcin, Włoch Renata, 2012, *Sport i rekreacja: ogólnopolskie badanie Polaków. Raport na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki* (www.msport.gov.pl [15.04.2016]).
- GUS, 1999, *Kultura fizyczna w latach 1990–1998*, Warszawa.
- GUS, 2000, *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej (w okresie 1.X.1998 r. – 30.IX.1999)*, Departament Warunków Życia GUS, Warszawa.
- GUS, 2007, *Kluby sportowe w latach 2004–2006*, Warszawa–Rzeszów.
- GUS, 2009, *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2008 r.*, Warszawa.
- GUS, 2012, *Statistical Yearbook of the Republic of Poland*, Warszawa.
- GUS, 2013, *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2012 r.*, Warszawa.
- Heinemann Klaus, 1995, *The Images of Sport in Western Europe*, w: J. Master (red.), *Images of Sport in Word. Conference Proceedings*, German Sport University Cologne, Cologne.
- Hartmann-Tews Ilse, 2006, *Social Stratification in Sport and Sport Policy in the European Union*, „European Journal for Sport and Society”, t. 3 (2), s. 109–124.
- IQS Sp. z o.o., 2015, *Sportowcy czy kanapowcy? Wyniki sondażu CATI 24/7* (<http://www.grupaiqs.pl/sportowcy-czy-kanapowcy-wyniki-sondazu-cati-247/> [10.05.2016]).
- Jacyno Małgorzata, 2013, *Style życia*, w: Anna Giza, Małgorzata Sikorska (red.), *Współczesne społeczeństwo polskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jankowski Krzysztof W., 2010, *Kultura fizyczna młodzieży w dobie przemian systemowych*, Wydawnictwo AWF, Warszawa.
- Kostka Robert, 1997, *Zdrowy styl życia po polsku*, w: Macieja Falkowska (red.), *O stylach życia Polaków: wartości, praca, zakupy*, CBOS, Warszawa.
- Krawczyk Zbigniew, 1998, *Sport dla wszystkich w krajach Zachodu i Wschodu Europy*, w: Zbigniew Krawczyk, Jerzy Kosiewicz, Krzysztof Piłat (red.), *Sport w procesie integracji europejskiej*, AWF, Warszawa.
- Krawczyk Zbigniew, Jankowski Krzysztof W., Karwacki Adam, Kocemba Włodzimierz, 1998, *Sport dla wszystkich w społeczeństwach postindustrialnych*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, nr 1.
- Lenartowicz Michał, 2002, *Uczestnictwo w sporcie w Polsce i Holandii*, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, t. 41.
- Lenartowicz Michał, 2003, *Metodologiczne aspekty międzynarodowych badań społecznych w naukach o kulturze fizycznej*, w: Tadeusz Rychta, Jerzy Chełmecki (red.), *Wkład nauk humanistycznych do wiedzy o kulturze fizycznej*, t. 1: *Historia kultury fizycznej (studia i szkice)*, PTNKF, Warszawa.
- Lenartowicz Michał, 2012, *Klasowe uwarunkowania sportu z perspektywy teoretycznej Pierre’a Bourdieu*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3.
- Lenartowicz Michał, 2016, *Family Leisure Consumption and Youth Sport Socialization in Post-communist Poland: A Perspective Based on Bourdieu’s Class Theory*, „International Review for the Sociology of Sport”, t. 51 (2), s. 219–237.
- Lenartowicz Michał, Karwacki Adam, 2005, *An Overview of Social Conflicts in the History of Polish Club Football*, „European Journal for Sport and Society”, t. 2 (2), s. 97–107.
- Piątkowska Monika, Żyśko Jolanta, Goćłowska Sylwia, 2015, *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji fizycznej w perspektywie dziesięcioletniej — krytyczna analiza badań europejskich*, w: Małgorzata Milecka (red.), *Sport, turystyka, rekreacja jako czynniki rozwoju kulturowego*, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Lublin.

- PBS Spółka z o.o., 2006, Niepublikowany raport z badań społecznych dotyczących czasu wolnego, aktywności sportowo-rekreacyjnej Polaków oraz opinii na temat wychowania fizycznego w szkole podstawowej; badania w ramach programu społecznego „Trampolina”.
- Polska biega, 2014, *Polska Biega. Raport — Narodowy Spis Biegaczy* (www.polskabiega.pl [15.02.2015]).
- Scheerder Jeroen i in., 2011, *Understanding the Game: Sport Participation in Europe. Facts, Reflections and Recommendations*, SP M 10 Series, KU Leuven, Leuven.
- Social and Cultural Planning Office, 1996, *Sociaal en Cultureel Rapport 1996* [Social and Cultural Report 1996], Rijswijk, The Netherlands.
- Statistics Netherlands, 1998, *Statistical Yearbook of the Netherlands 1998*, CBS, Voorburg–Heerlen, the Netherlands.
- Wieliński Bartosz T., Matusiak Wojciech, 2014, *Polska równiejsza*, „Gazeta Wyborcza”, 15 września.

ACTIVE POLES: TWO DECADES OF PARTICIPATION IN SPORTS AND ACTIVE RECREATION: AN ATTEMPT TO EXPLAIN THE CHANGES

Summary

This paper presents an overview of research on the participation of Poles in sports and physical recreation over the past twenty years. This form of longitudinal analysis of trends in one area of cultural participation reveals significant changes in the rate of participation in sports. From having very low rates of participation in the 1990s, Polish society has progressed to be in the upper-middle group of sports-participating societies in the EU. Specific elements of this progress are described and explained. The authors argue that the significant growth in Poles' participation in sports is largely due to changes that are not directly related to sports, including a rise in the number of graduates from higher education, improving quality of life, better sport facilities, and a more positive perception of sports across society. Finally, questions concerning further developments and threats to increased participation in sports are considered.

Key words / słowa kluczowe

participation in sports / uczestnictwo w sporcie, the social structure and participation in sports / uczestnictwo w sporcie a struktura społeczna, social changes in Poland / zmiany społeczne w Polsce, longitudinal analysis / badania długookresowe